

Сьогодні
26.05.2025

*Урок
№ 166*

Додавання і віднімання раціональних чисел

Сьогодні
26.05.2025

Повідомлення теми уроку та мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів

Мета уроку:
узагальнити і систематизувати знання і
вміння з теми; закріпити навички
застосування правил додавання і
віднімання раціональних чисел.

Сьогодні
26.05.2025

Повідомлення теми уроку та мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів

Повторимо

Правило додавання двох від'ємних чисел

Щоб додати два від'ємних числа, достатньо додати їхні модулі й перед отриманим числом записати знак «—».

Нехай у понеділок Артем узяв у Сергія в борг 2 грн, а у вівторок — ще 3 грн. Тоді за два дні разом борг складає $2 + 3 = 5$ (грн). Борг можна тлумачити як від'ємні числа. Тому сума боргу за два дні буде: $(-2) + (-3) = -5$. Записуючи дії з від'ємними числами, перший доданок зазвичай записують без дужок: $-2 + (-3)$. Тут модуль суми дорівнює сумі модулів доданків.

$|-2| + |-3| = |-5|$. Знаходження суми чисел -2 і -3 можна записати так:
 $-2 + (-3) = -(|-2| + |-3|) = -(2 + 3) = -5$, або скорочено: $-2 + (-3) = -(2 + 3) = -5$.

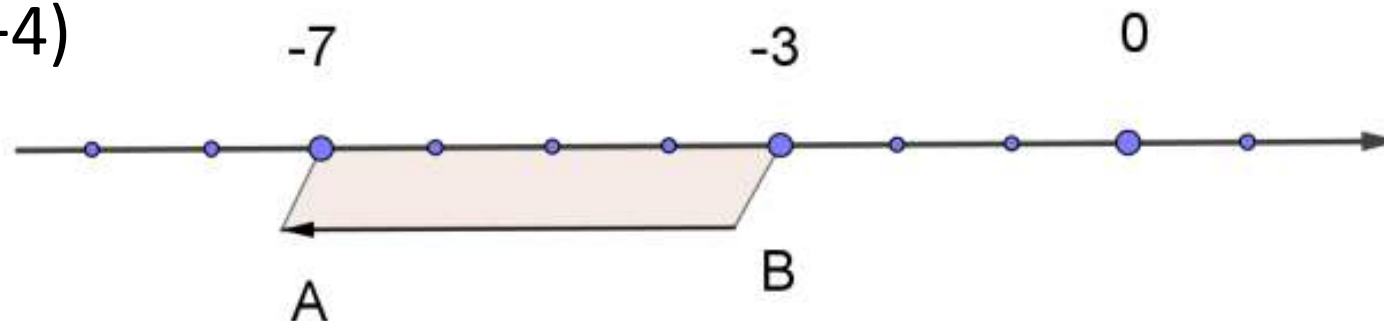
Сьогодні
26.05.2025

Повідомлення теми уроку та мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів

Приклад:

Обчисли: $-3 + (-4)$

При переміщенні точки В (-3) на 4 одиниці ліворуч, вона переходить у точку А (-7).

$$-3 + (-4) = -7$$

Сьогодні
26.05.2025

Повідомлення теми уроку та мотивація навчально-пізнавальної
діяльності учнів

Правило додавання двох чисел з різними знаками

Щоб додати два числа з різними знаками, достатньо знайти модулі цих чисел та від більшого з них відняти менший, і перед одержаним результатом записати знак того доданка, модуль якого більший.

Виконуючи обчислення, потрібно спочатку визначити й записати знак суми, а потім у дужках записати різницю модулів

Приклад. $-8 + 15 = +(15-8) = 7$, або $-8 + 15 = 15-8 = 7$

$-12 + 8 = -(12 - 8) = -4$;

Сьогодні
26.05.2025

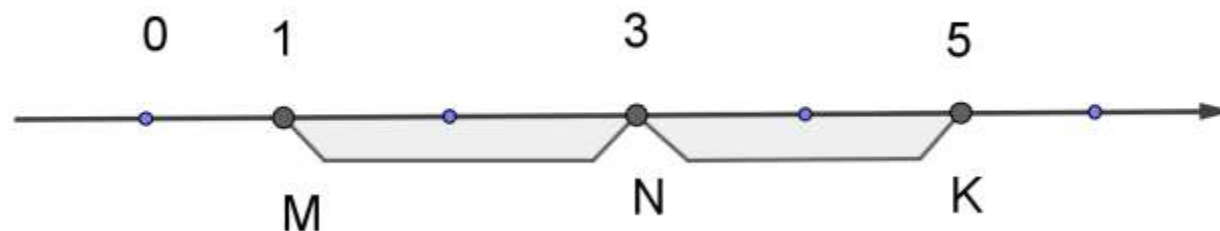
Повідомлення теми уроку та мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів

Додавання чисел з різними знаками

Будь-яке число від збільшення додатного числа збільшується, а від збільшення від'ємного числа зменшується

Знайдемо суму чисел за допомогою координатної прямої.
Приклад: Обчисли: $3 + 2$ і $3 + (-2)$

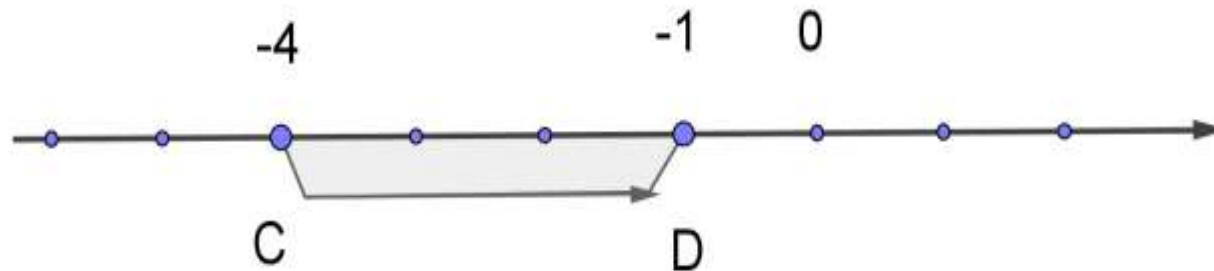

При переміщенні точки N (3) на 2 одиниці праворуч, вона переходить у точку K (5).
 $3 + 2 = 5$

При переміщенні точки N (3) на 2 одиниці ліворуч, вона переходить у точку M (1).
 $3 + (-2) = 1$

Приклад:

Обчисли: $-4 + 3$

При переміщенні точки С (-4) на 3 одиниці праворуч, вона переходить у точку D (-1).
 $-4 + 3 = -1$

Сума двох протилежних чисел дорівнює нулю.

Припустимо, що в понеділок Ярослав заборгував Сергію 3 грн, а у вівторок повернув борг, тобто віддав Сергію 3 грн. Оскільки борг можна тлумачити як від'ємні числа, а майно — як додатні, то розрахунок між хлопцями можна подати так: $-3 + 3 = 0$.
Числа -3 і 3 — протилежні, їхня сума дорівнює нулю.

Сьогодні
26.05.2025

Повідомлення теми уроку та мотивація навчально-пізнавальної
діяльності учнів

Якщо до числа a додати додатне число, то
отримана сума буде більшою за a ; якщо
додати від'ємне число, то отримана сума
буде меншою від a .

Справді:

$$\begin{aligned} 5 + 7 &= 12 > 5; & 5 + 3 &= 8 > 5; & 5 + 19 &= 24 > 5; \\ 5 + (-2) &= 3 < 5; & 5 + (-5) &= 0 < 5; & 5 + (-8) &= -3 < 5. \end{aligned}$$

Властивості додавання раціональних чисел

- ✓ При додаванні чисел будь-яких знаків виконуються закони додавання.

Переставний закон додавання:

$$a + b = b + a$$

$$(+3) + (-8) = -5 \quad \text{і} \quad (-8) + (+3) = -5$$

$$\text{Тоді, } (+3) + (-8) = (-8) + (+3)$$

$$(-4) + (-2) = -6 \quad \text{і} \quad (-2) + (-4) = -6$$

$$\text{Тоді, } (-4) + (-2) = (-2) + (-4)$$

Властивості додавання раціональних чисел

Сполучний закон додавання:

$$(a + b) + c = a + (b + c)$$

$$(10 - 13) + 13 = (10 + (-13)) + 13 = 10 + ((-13) + 13) = 10 + 0 = 10$$

Наприклад:

$$-7 + 2 = -5 \quad \text{і} \quad 2 + (-7) = -5;$$

$$-2,5 + (-3) = -5,5 \quad \text{і} \quad -3 + (-2,5) = -5,5;$$

$$(-2 + 1,7) + 1,3 = -0,3 + 1,3 = 1 \quad \text{і}$$

$$-2 + (1,7 + 1,3) = -2 + 3 = 1.$$

Властивості додавання раціональних чисел

Якщо потрібно додати кілька чисел, серед яких є додатні й від'ємні числа, то можна окремо додати всі додатні числа й окремо — усі від'ємні, а потім до суми додатних чисел додати суму від'ємних.

Якщо серед доданків є протилежні числа, то їхня сума дорівнює нулю. Такі доданки можна закреслити (кажуть, що доданки взаємно знищилися)

Правило віднімання раціональних чисел

Щоб від одного числа відняти друге, достатньо до зменшуваного додати число, протилежне від'ємнику.

$$a - b = a + (-b)$$

Щоб виконати віднімання $-5 - (-2)$, замінимо його додаванням: до зменшуваного -5 додамо число, протилежне від'ємнику -2 , тобто число 2 . Маємо: $-5 - (-2) = -5 + 2 = -3$. Це можна записати у вигляді формули (a і c — будь-які раціональні числа):

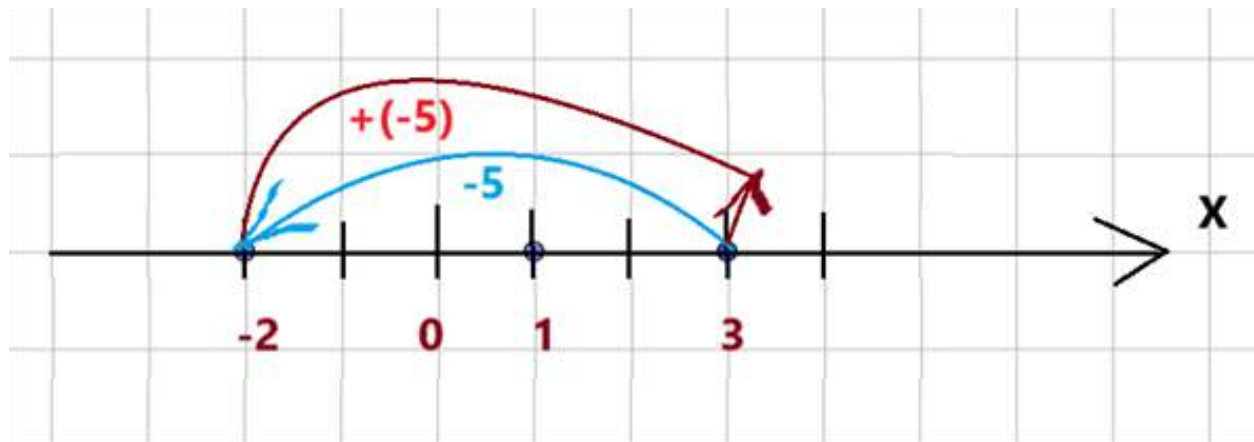
$$a - (-c) = a + c.$$

Наприклад, $0 - (-8) = 0 + 8 = 8$; $7 - (-1) = 7 + 1 = 8$.

Приклад. $-2+5=3$, тому $3-5=-2$.

Такий самий результат отримаємо, якщо до 3 додамо число протилежне числу 5:

$3+(-5)=-2$. На координатній прямій розглянутий зразок має вигляд:

У результаті віднімання раціональних чисел зменшуване:

- ✓ зменшується, якщо від'ємник є додатним:
 $2-5=2+(-5)=-3$, або $-3-4=-3+(-4)=-7$;
- ✓ збільшується, якщо від'ємник є від'ємним:
 $5-3=2$, або $-5-(-7)=-5+7=2$;
- ✓ не змінюється, якщо від'ємник дорівнює 0:
 $3-0=3$, або $-3-0=-3$.

Правила розкриття дужок

Якщо до числа a додати суму чисел b і c . Можна спочатку до a додати b , а потім до отриманого результату додати c : $a + (b + c) = a + b + c$.

Таке перетворення виразу називають **розкриттям дужок**

Приклад 1. Розкрити дужки у виразі $a + (b - c)$

Розв'язування. $a + (b - c) = a + (b + (-c)) = a + b + (-c) = a + b - c$

Приклад 2. Розкрити дужки у виразі $a + (-b - c)$

Розв'язування. $a + (-b - c) = a + ((-b) + (-c)) = a + (-b) + (-c) = a - b - c$

Правило розкриття дужок, перед якими стоїть знак «+»:

Вираз $a + b - c$ можна отримати з виразу $a + (b - c)$, а вираз $a - b - c$ з виразу $a + (-b - c)$, якщо не писати дужки та знак «+» та записати всі доданки, які були в дужках, зі своїми знаками.

Щоб розкрити дужки, перед якими стоїть знак «+», потрібно не писати дужки і знак «+», що стоїть перед ними, та записати всі доданки зі своїми знаками.

Приклад. Розкрити дужки і знайти значення виразу $5,2 + (-7,2 + 3)$.

Розв'язання. $5,2 + (-7,2 + 3) = 5,2 - 7,2 + 3 = 1$

Правило розкриття дужок, перед якими стоїть знак «-»:

Згадаємо й запишемо правило віднімання від числа a суми чисел b і c : $a - (b + c) = a - b - c$.

Ми записали вираз $a - (b + c)$ без дужок.

Приклад. Розкрити дужки у виразі $a - (b - c)$
Розв'язування.

$$a - (b - c) = a - (b + (-c)) = a - b - (-c) = a - b + c$$

Щоб розкрити дужки, перед якими стоїть знак «—», потрібно не писати дужки і знак «—», що стоїть перед ними, та записати всі доданки з протилежними знаками.

Приклад 1. Розкрити дужки і знайти значення виразу:

$$-4,9 - (5,2 - 8,1).$$

Розв'язання. $4,9 - (5,2 - 8,1) = -4,9 - 5,2 + 8,1 = -10,1 + 8,1 = -2$

Приклад 2. Розкрити дужки і знайти значення виразу:

$$(x - 9) - (x + 8).$$

Розв'язання. $(x - 9) - (x + 8) = x - 9 - x - 8 = x + (-x) + (-9 + (-8)) = 0 + (-17) = -17$

Класна робота

(Усно). Обчисли:

1) $0 - 18,4 =$

2) $-2,4 - 1,2 =$

3) $13,2 - (-4,9) =$

4) $0 - (-9,4) =$

5) $-7 - (-7) =$

6) $-8,3 - 3,7 =$

7) $-7,8 - (-5,2) =$

8) $0 - (-0,06) =$

Завдання № 1

Знайди значення виразу:

- 1) $-9 + (-12)$;   2) $-4,7 + (-2,1)$;   3) $-5 + (-4,9)$;
4) $-1,2 + (-2,8)$;   5) $-13,3 + (-12,9)$;   6) $-7,2 + (-2,113)$.

Розв'язання:

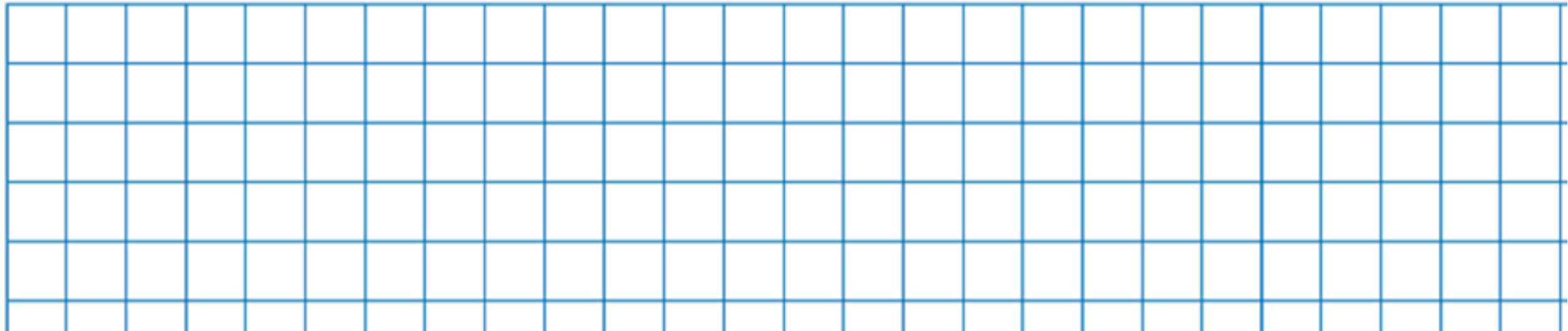
1) -21 ;	4) -4 ;
2) $-6,8$;	5) $-26,2$;
3) $-9,9$;	6) $-9,313$.

Завдання № 2

Розкрий дужки:

1) $(m + a) - 2 = m + a - 2$;   2) $c + (b - 3) = c + b - 3$;

3) $-(p - 4) = -p + 4$;   4) $a - (b - c) = a - b + c$.

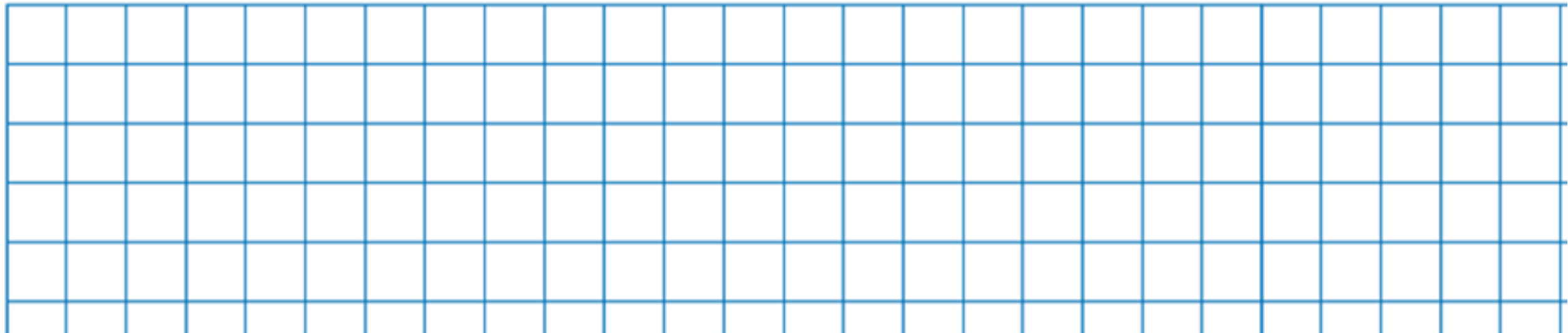

Завдання № 3

Обчисли:

1) $-4,513 + 5,21 = 0,697$;   2) $7,25 + (-8,311) = -1,061$;

3) $5,73 + (-4,217) = 1,513$;   4) $-\frac{9}{17} + 1 = \frac{8}{17}$.

Завдання № 4

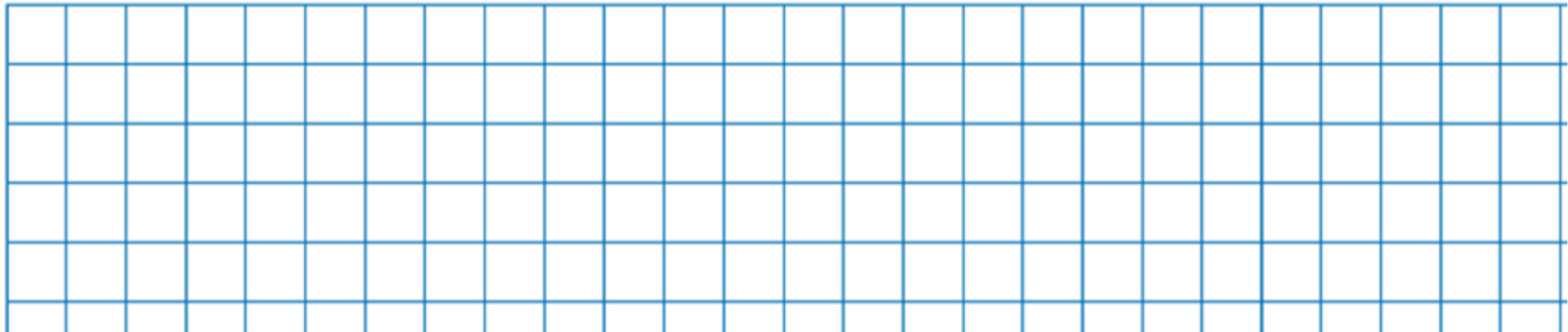
Виконай додавання, обираючи зручний порядок дій:

$$1) -13 + (-7) + 21 + 20 + (-19) = -20 + 20 + 21 + (-19) = 2;$$

$$2) -2,3 + 7 + 3,3 + (-8) = -10,3 + 10,3 = 0;$$

$$3) -7,32 + 19,1 + 8,32 + (-9,1) = (8,32 - 7,32) + (19,1 - 9,1) = 11;$$

$$4) 14,35 + (-23,51) + 3,51 + (-12,35) = (14,35 - 12,35) + (-23,51 + 3,51) = -18.$$

Завдання № 5

Розв'яжи рівняння:

- 1) $x + (-2) = 7$;   2) $x - 4 = -15$;
3) $9 - x = -7$;   4) $4 + x = -11$.

Розв'язання:

$$1) x + (-2) = 7;$$

$$x = 7 + 2;$$

$$x = 9.$$

$$2) x - 4 = -15;$$

$$x = -15 + 4;$$

$$x = -11.$$

$$3) 9 - x = -7;$$

$$x = 9 - (-7);$$

$$x = 16.$$

$$4) 4 + x = -11;$$

$$x = -11 - 4;$$

$$x = -15.$$

Завдання № 6

Розкрий дужки і спрости вираз:

- 1) $2,7 - (a - 1,5)$;   2) $(4 - a) - (b - 2)$;
3) $-(p - 8) - 7$;   4) $-(m - 2) + (b - 3)$.

Розв'язання:

- 1) $2,7 - (a - 1,5) = 2,7 - a + 1,5 = 4,2 - a$;
2) $(4 - a) - (b - 2) = 4 - a - b + 2 = 6 - a - b$;
3) $-(p - 8) - 7 = -p + 8 - 7 = 1 - p$;
4) $-(m - 2) + (b - 3) = -m + 2 + b - 3 = b - m - 1$.

Завдання № 7

Знайди значення виразів $|x + y|$ і $|x| + |y|$, якщо:

1) $x = 7; y = -9;$ 2) $x = -13; y = -4.$

Розв'язання:

$$1) |7 + (-9)| = |-2| = 2;$$

$$|7| + |-9| = 7 + 9 = 16;$$

$$2) |-13 + (-4)| = |-17| = 17;$$

$$|-13| + |-4| = 13 + 4 = 17.$$

Завдання № 8

Порівняй значення виразів:

$$1,8 + \left(-3\frac{3}{4}\right) + (-7,4) + 4\frac{2}{5} \quad ; \quad 3\frac{5}{8} + (-5,4) + \left(-3\frac{1}{16}\right).$$

Розв'язання:

$$1,8 + \left(-3\frac{3}{4}\right) + (-7,4) + 4\frac{2}{5} = 1,8 + (-3,75) + (-7,4) + 4,4 = -4,95;$$

$$3\frac{5}{8} + (-5,4) + \left(-3\frac{1}{16}\right) = 3\frac{5}{8} + \left(-5\frac{2}{5}\right) + \left(-3\frac{1}{16}\right) = \frac{290 - 432 - 245}{80} = -\frac{387}{80} = -4\frac{67}{80}.$$

Відповідь: $-4\frac{97}{80} < -4,95.$

Завдання № 9

Запиши різницю виразів $7,8 + x - y$ і $-5,2 - t + x$
та спрости її. Знайди значення цієї різниці,
якщо $x = 17\frac{2}{113}$; $y = -1\frac{2}{5}$; $t = -4,6$.

Розв'язання:

$$7,8 + x - y - (-5,2 - t + x) = 7,8 + x - y + 5,2 + t - x = 13 - y + t;$$

$$13 - \left(-1\frac{2}{5}\right) + (-4,6) = 13 + 1,4 - 4,6 = 9,8.$$

Завдання № 10

Розв'яжи рівняння, спочатку спростивши вираз у його лівій частині:

$$8\frac{7}{16} + \left(-x - 5\frac{3}{8}\right) = 9,2.$$

Розв'язання:

$$\begin{aligned} 8\frac{7}{16} + \left(-x - 5\frac{3}{8}\right) &= 9,2; & x &= 3\frac{1}{16} - 9\frac{1}{5}; \\ 8\frac{7}{16} - 5\frac{3}{8} - x &= 9\frac{1}{5}; & x &= -6\frac{5-16}{80}; \\ 3\frac{7-6}{16} - x &= 9\frac{1}{5}; & x &= -6\frac{11}{80}. \end{aligned}$$

Сьогодні
26.05.2025

Підсумок уроку. Усне опитування

1. Які числа є протилежними?
2. Як скласти два числа з різними знаками?
3. Як скласти два від'ємні числа?
4. Чому дорівнює сума двох протилежних чисел?
5. Чому дорівнює сума двох чисел, якщо одне із них дорівнює 0?

Сьогодні
26.05.2025

Завдання для домашньої роботи

**Опрацюй підручник
2 ч. п. 31-35.
Виконай завдання
№ 46 с. 170
(підручник 2 ч.).**

